

ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΠΤΥΧΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ: ΦΩΤΙΣΜΕΝΟΣ ΕΘΝΕΓΕΡΤΗΣ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΠΟΡΟΣ ΛΑΪΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΤΗΣ

Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ «ΑΠΑΝΘΙΣΜΑ ΦΥΣΙΚΗΣ» (1790)

Τού Δρος ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΚΑΝΔΗΛΗ, Χημικού

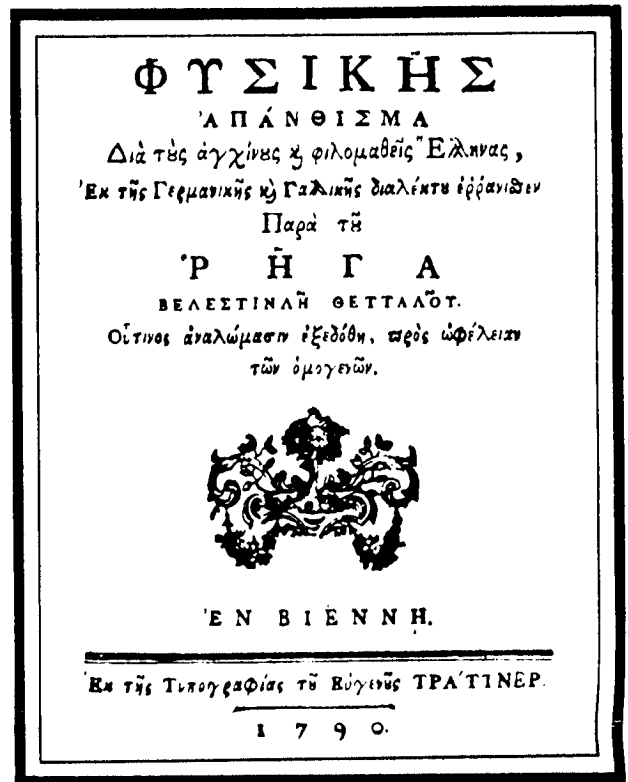
Ο Ρήγας Βελεστινλής, ο πρωτομάρτυς του μεγάλου αγώνος της απελευθερώσεώς μας από τον Τουρκικό ζυγό, με την όγκωδη και σπουδαία συγγραφική και έκδοτική δράση του, συγκαταλέγεται μεταξύ των αξιολογότερων πνευματικών πατέρων των χρόνων της διαφώτισεως του Γένους μας.

Θεσσαλός, από το γειτονικό του Πηλίου όρους Βελεστινίνο, στο όποιο έζησε τα πρώτα χρόνια της ζωής του και κατόπιν διδάχθηκε τα πρώτα γράμματα, μαζί με τον φίλο του και συμμαθητή του Γρηγόριο Κωνσταντά στο σχολείο της Ζαγοράς, ανήκει στην ομάδα εκείνων που πρώτοι κατενόησαν την ευρύτερη σημασία της γνώσεως και από τον λαό των βασικών έννοιών της Φυσικής και της Φυσιογνωσίας. Πώς διά της διαφώτισεώς του σ' αυτές θά εύρυνόταν τό πνεύμα και θ' αύξανόταν τό ψυχικό του σθένος, ώστε έπειγουσα νά καθίσταται ή προς αυτόν τόν τομέα διαφώτισή του. Η κάποια μόρφωση όλων των Γραικών, των διαβιούντων υπό τό σκότος της άμάθειας, κάτω από τόν βαρύ τυραννικό ζυγό των Τούρκων.

Ο Ρήγας επιβάλλεται νά συγκαταλεγεί στην ομάδα των λογίων των διαπνεομένων από αυτές τίς προοδευτικές αντίληψεις, που κορυφαίοι τους υπήρξαν οι έπίσης Θεσσαλοί Άνθιμος Γαζής, Γρηγόριος Κωνσταντάς και Δανιήλ Φιλιππίδης. Ο Ρήγας μάλιστα προηγήθη αυτών με τή συγγραφή και έκδοση τό 1790 του βιβλίου του «Απάνθισμα Φυσικής».

Δέν υπήρξε, βέβαια, όπως εκείνοι, έπιστήμων Φυσικός, ούτε τό βιβλίο του αυτό άποτελεί διδακτικό σύγγραμμα. Είναι έράνισμα της τότε σχετικής γερμανικής και γαλλικής έπιστημονικής βιβλιογραφίας, που τό εξέδωσε με προσωπικές του δαπάνες για τούς «άγχίνους και φιλομαθείς Έλληνας» για «νά ώφελήσει τό γένος μας και όχι προς έπίδειξιν γνώσεως...» καθώς δηλώνει στον πρόλόγό του. Είναι γραμμένο στην τότε άπλή όμιλουμένη από τόν λαό γλώσσα και έκλαϊκεύει τίς γνώσεις της Φυσικής και της Φυσιογνωσίας, προσπαθώντας νά τίς καταστήσει άντιληπτές με τόν άπλούστερο δυνατό τρόπο. Έπιδιώκει νά διαφωτίσει τόν άμαθή λαό ως προς τίς συνθήκες και τά φαινόμενα του περιβάλλοντος αυτών κόσμου, καταπολεμώντας τή φοβία, τίς προκαταλήψεις και τίς δεισιδαιμονίες από τίς όποιες κυριαρχείτο, με έπακόλουθο τή μείωση του σθένους του και τήν προς δράση άποφασιστικότητα του.

Τό ότι τό «Απάνθισμα Φυσικής» δέν γράφηκε για σχολικό βιβλίο και δέν προοριζόταν για τή σπουδάζουσα νεολαία, αλλά για τόν άμαθή λαό, δέν μειώνει καθόλου τή γενικότερη μορφωτική του άποστολή. Άντίθετα άκόμη περισσότερο τήν εύρύνει και τήν καθιστά πολύ-

Τό έξώφυλλο του βιβλίου «Απάνθισμα Φυσικής».

τιμη, κατατάσσοντας τόν Ρήγα μεταξύ των σημαντικότερων διαφωτιστών.

Τό «Απάνθισμα Φυσικής» τυπώθηκε στο τυπογραφείο της Βιέννης του Εύγενοϋς Τράττνερ, τό 1790. Όπως φαίνεται από τό χειρόγραφο, σελίδες του όποίου σώζονται στην Έθνική Βιβλιοθήκη, βιαστική ήταν ή συγγραφή και ή έκτύπωσή του. Γραμμένο σε πρώτο χέρι, έχει στις περισσότερες σελίδες πολλές προσθήκες και διορθώσεις. Από αυτό συμπεραίνουμε πως ο Ρήγας δέν είχε καιρό για καθαργράφηση. Ο καθηγητής της Ηλεκτρονικής Φυσικής άείμνηστος Μιχ. Άναστασιάδης, που διατελούσε και πρόεδρος της Ένώσεως Έλλήνων Φυσικών, είχε τήν έμπνευση, κατά τόν έορτασμό των 150 χρόνων της έθνεγερσίας του '21, νά προβεί στη φωτογραφική επανέκδοση του «Απανθίσματος», τό 1971, από σωζόμενο αντίτυπό του. Η έκδοση αυτή έξαντλήθηκε και τό 1988 τυπώθηκε εκ νέου μέ

τό βάθος ενός πηγαδιού, πού τότε παρουσιάζει εικόνα ανάλογη προς εκείνη της ανατολής του, με παραπλήσιες παραλλαγές.

Γιά τόν άπέραντο άστρικό κόσμο –τούς πλανήτες του ήλιακού συστήματος τούς δέχεται κατοικημένους από ανθρώπους παρομοίους προς τούς ανθρώπους της Γης– όμιλεί μέ πολύ θαυμασμό, ώστε ό μαθητής του ν' άναφωνεί: «Θεέ μου τόσο πολλοί ήλιοι, τόσο πολλοί κόσμοι». Καί 'κείνος, μέ τή μεγάλη θρησκευτικότητα του, τόν καλεί νά φωνάξουν όλοι μαζί: «Κύριε, τά έργα σου είναι μεγάλα καί πολλά, τά πάντα έν σοφία έποίησες καί έργα τών χειρών σου είναι οι ούρανοι».

Όταν πάλι ό μαθητής του έρωτά: «Ένοστημεύο- μουν νά μάθω ποίαν θέρμην ήθελε δώσει ό 'Ήλιος αντί φωτιάς» ό Ρήγας, παρουσιάζοντας εκείνης τής έποχής τίς άντιλήψεις, άπαντά: «Δέν είδες μία μηχανή ή όποία μέ τό ήσυχον τρίψιμον μιάς γυάλινης σφαίρας έβγάνει φωτία από τόν έαυτόντης (πρόκειται γιά τά τότε σχε- τικά πειράματα του Μανασή 'Ηλιάδη). Αυτό τό φώς καί ή φωτία προσέρχεται από μίαν ύλην όπου όνομάζεται ήλεκτρική, ήτις έξαπλώνεται εις όλον τόν κόσμο, από τόν 'Ήλιον έως τόν Κρόνον, καί εύρίσκεται εις όλα τά σώματα (...) 'Ημείς συμπεραίνομεν ότι καί ό 'Ήλιος είναι μία ήλεκτρική σφαίρα ή όποία διά τής περί τόν άξονα κινήσεώς της ώσάν εις ήλεκτρικόν σώμα τρίβεται καί άποτελεί φώς καί ζέστην».

'Απ' όσα παραδειγματικά άναφέραμε από τό «'Α- πάνθισμα Φυσικής», καταλήγουμε στό συμπέρασμα πώς αυτό, γιά όρισμένα κεφάλαιά του, όπως τό περί του 'Ήλιου, δικαιούται νά χαρακτηρισθεί πρωτοπόρο σύγ- γραμμα. 'Αφού στά τότε διδακτικά περί Φυσικής βιβλία, οι πρωτοπόρες αυτές έρμηνείες περί φύσεως του φω- τός καί ήλιακής ενέργειας άκόμα δέν άναφέρονται καί πρώτος ό Ρήγας, σ' αυτήν τή συγγραφή του, μάς τίς έκθέτει. 'Αποδεικνύεται βαθύς μελετητής τών σχετικών θεμάτων καί άριστος έρμηνευτής τους. Τόν διακρίνει πλήρης κατανόηση τών φυσικών φαινομένων πού έχει μελετήσει καί έξοχη ικανότητα προς έκλαϊκευμένη πα- ρουσίαση αυτών.

Θά πρέπει νά τόν δεχθούμε άκόμα ως άριστο πει- ραματιστή καί πολυμήχανο τεχνολόγο. Παράδειγμα, ή περίπτωση τής έφαρμογής δικής του έμπνεύσεως έκ- χιονιστήρα. Κατά τήν έποχή πού βρέθηκε έπαρχος Κραϊόβας, μάλιστα υπό διεξαγωγή πολέμου στήν περιο- χή, άμηση καί άπαραίτητη ανάγκη ήταν ή έλεύθερη συγκοινωνιακή επικοινωνία. "Έπρεπε ν' άπαλλάσσονται τό ταχύτερο οι δρόμοι από τό κρυσταλλωμένο χιόνι. Διέταξε τότε όπως στους δρόμους σύρονται από ζεύγη βουβαλιών μεγάλα βαρέλια γεμάτα μέ βραστό νερό. **Θρύλο άποτέλεσε αυτή ή έμπνευσή του, πού διασώθη- κε μέ τό λαϊκό τραγουδάκι τής έποχής:**

Ό Θεός όταν τό θέλει
έναν σάν τόν Ρήγα στέλλει
μ' ένα τεχνητό βαρέλι.

Μέ τό βιβλίο του «'Απάνθισμα Φυσικής» ό πρωτο- μάρτυς του άπελευθερωτικού άγώνα μας του '21, ό ένθουσιώδης καί ήρωικός έθνεγέρτης, ό φωτισμένος συγγραφέας καί έμπνευσμένος ποιητής, άποδεικνύεται επίσης βαθύς μελετητής καί έξαίρετος διαφωτιστής τών λαϊκών μαζών. Τό έπιτυγχάνει διά του τόσο διδακτι- κού επί τών καταστάσεων τών φυσικών φαινομένων σπουδαίου αυτού βιβλίου του, πού τό θεωρώ από τά σημαντικότερα μεταξύ τών πολλών συγγραφών του.

Δρ Ι.Δ. ΚΑΝΔΗΛΗΣ